

Din Felsefesi Açısından
Mâtürîdî
Gelen-Ek-i

Klasik ve Çağdaş Metinler Seçkisi
III

Derleyen:
RECEP ALPYAĞIL

Hanefîlerde Akâidden Kelâma Dönüşüm: Mâtürîdî Gelen-ekinin Tarihsel Teşekkül Süreci (Abdullah Demir)

[Bu çalışmada, Ebû Hanîfe'nin görüşleri temelinde oluşan Mâtürîdî mezhebinin teşekkül süreci kronolojik olarak gösterilmeye çalışıldı. Ebû Hanîfe'nin (ö. 150/767) fikhî görüşleri, öğrencisi Muhammed eş-Şeybânî (ö. 189/805) tarafından kaleme alınan Zâhirü'r-rivâye olarak bilinen eserler aracılığıyla; itikâdî görüşleri ise doğrudan kendisine nisbet edilen iki farklı *el-FıKhü'l-ekber* nüshası (*el-FıKhü'l-ekber - el-FıKhü'l-ebzat*) ile *el-Âlim ve'l-müte'allim*, *Risâletü Ebî Hanîfe ilâ Osmân el-Bettî* ve *el-Vasıyye* adlı risâleleri aracılığıyla sonraki nesillere ulaştı. İslâm coğrafyasının doğu kanadında yer alan Horasan ve Mâverâünnehir bölgelerinde daha fazla yayılma imkânı bulan onun itikâdî görüşleri, Ebû Bekir Ahmed b. İshâk el-Cüzcânî (ö. III./IX. yüzyılın ortaları), Ebû Nasr Ahmed b. Abbâs el-İyâzî (ö. III./IX. yüzyılın son çeyreği), Ebû Bekr Muhammed b. el-Yemân es-Semerkindî (ö. 268/881) ve Ebû Mansûr el-Mâtürîdî (ö. 333/944) tarafından kaleme alınan eserlerle akâidden kelâma dönüşüm sürecine girdi. Tablonun ilk satırında tarih aralığı verilen dönemi en iyi yansıttığı düşünülen başlığa yer verildi. Akabinde Hanefîler'in o dönemde kendi din anlayışlarına tehlike olarak algıladıkları mezheplerin isimleri sıralandı. Son olarak ise kendilerini tanıtmakta kullandıkları isimler ile muhaliflerinin onlara verdiği adlandırmalar belirtildi. Tablonun sütun kısmında ise 120/738 yılından başlanarak 1437/2015 yılına kadarki süreçte Hanefî-Mâtürîdî din anlayışının teşekkülüne ve gelişim sürecine etki eden siyâsî ve sosyo-kültürel gelişmeler ile bu gelenekle bağlantılı şahıs, eser ve gelişmelere yer verildi. Böylece Hanefî-Mâtürîdî din anlayışının akâidden kelâma dönüşüm sürecinin ve itikâdî mezhep kimliği kazanmasının evreleri ortaya konulmaya çalışıldı.]

1. Ebû Hanîfe'nin İtikâdî Görüşlerinin Horasan ve Mâverâünnehir'e Yayılması Dönem: 100/718 – 250/864 Öncelikli Tehdit: Hâriciler – Kaderiyye/Mu'tezile – Ashâbü'l-hadis İsimlendirme: Ashâbü Ebî Hanîfe – Ashâbü'r-re'y – Mürcie (Ashâbü'l-hadis'in ithamı).		
Hicrî/ Milâdî	Önemli Hâdiseler	Hanefilik
120/738		Ebû Hanîfe'nin hocası Hammâd b. Ebî Süleymân'ın vefatı.
132/750	Emevîler'in yıkılışı; Abbâsîler'in kuruluşu.	
150/767		Bid'at olarak eleştirilen kelâm yöntemine başvurmanın gerekliliğini savunan Ebû Hanîfe'nin vefatı.
176/792		el-FıKhü'l-ekber'in ilk râvisi Hammâd b. Ebî Hanîfe'nin vefatı.
182/798		Risâletü Ebî Hanîfe ilâ Osmân el-Bettî ile el-Vasıyye'nin ilk râvisi Ebû Yûsuf'un vefatı.
189/805	Kaleme aldığı Zâhirü'r-rivâye kitapları ile Ebû Hanîfe'nin fikhî görüşlerini, sonraki nesillere aktaran öğrencisi Muhammed eş-Şeybânî'nin vefatı. * Ebû Hanîfe'nin akâid risâlelerinin rivayet senetlerinde adı geçmez.	
199/814		el-FıKhü'l-ebsat'ın ilk râvisi Ebû Mutîf Hakem b. Abdullah el-Belhî'nin vefatı.
200/816		el-Âlim ve'l-müte'allim'in râvisi Ebû Süleymân Mûsâ b. Süleymân el-Cüzcânî'nin vefatı. * Semerkant'ta Dârü'l-Cüzcâniyye diye anılan medreseyi kurdu.
204/819	Sâmânîler'in Mâverâünnehir hâkimiyetinin başlangıcı.	
208/823		el-Âlim ve'l-müte'allim'in ilk râvisi Ebû Mukâtil Hafs b. Selm es-Semerkandî'nin vefatı.
217/832	Buhara Hanefîleri'nin öncüsü ve ilk reisi fakih Ebû Hafs el-Kebîr'in vefatı. * Kelâma dair sadece "İman, dil ile ikrardır" görüşü bilinmektedir.	
218/833	Mihne'nin başlangıcı. Abbasî halifelerinden Me'mun, Mu'tasım ve Vâsık dönemlerinde (218-234/833-849) devlet desteği ile on altı yıl Mu'tezile âlimlerinin başrol oynadığı Ashâbü'l-hadis'e karşı mihne süreci yaşandı.	
233/848		Risâletü Ebî Hanîfe ilâ Osmân el-Bettî ile el-Vasıyye'yi Ebû Yûsuf'tan rivayet eden Ebû Abdillâh Muhammed b. Semâa b. Ubeydillâh et-Temîmî el-Küffî'nin vefatı.
234/849	Mihne'nin sonu. * Mihne'nin sonucu olarak Mu'tezile, İslâm coğrafyasının merkezi şehirlerindeki gücünü kaybetti; Ashâbü'l-hadis güçlenmeye başladı.	
248/862		Mâtürîdî'nin hocası Ebû Abdullah Muhammed b. Mukâtil er-Râzî'nin vefatı. * el-Âlim ve'l-müte'allim ile el-FıKhü'l-ekber'in râvisidir.